

Jak vznikalo písmo

Počátky snahy člověka zaznamenat své myšlenky sahají daleko do pravěku do doby, kdy už nestačilo jen ústní předávání zpráv a myšlenek. Při sledování vývoje písma rozeznáváme dvě hlavní období :

- **předhistorické období** - vznik předchůdců písma - kresby - piktogramy - ideogramy
- **historické období** - vznik ručně psaných, kreslených nebo jinak utvářených písem

První vývojový stupeň směřující k písmu tvořil obrázek, **piktogram**, který znázorňoval celou větu a jeho smysl je jasný i bez znalosti jazyka. Později z nich vzniklo obrázkové písmo. Známy je piktogram z roku 1849, zaslaný Kongresu USA, ve kterém Indiáni žádají vrácení lovišť.

Druhým stupněm byl **ideogram**, ve kterém znak vyjadřoval řadu hlásek. K vyjádření myšlenky byla nutná znalost mnoha znaků. S ideogramy se vlastně setkáváme dodnes – jsou to různé orientační, navigační a dopravní značky, loga firem apod.

Posledním a nejdokonalejším stupněm vývoje byly **fonogramy**, které zaznamenávaly hlásky. Většinu písem můžeme rozdělit do 3 skupin:

- logografické (každý znak reprezentuje kompletní gramatické slovo)
- sylabické (slabičné – napsané symboly reprezentují slabiky)
- alfabetické (abecední - znakově i graficky nejjednodušší, postačí jen několik desítek samostatných znaků (písmen) pro jednotlivé hlásky.

Každá kultura dospěla k různému stupni vývoje písma ovlivněným zeměpisnou polohou, společenskými potřebami a vlivem předcházejících písemných soustav vlastních i sousedních národů. Na grafickou stránku písma i rychlost jeho šíření působily i psací materiály a nástroje. První soustavy písma se vyvinuly nezávisle na sobě v oblastech s vyspělou kulturou - v Egyptě, Číně a Mezopotamii. Sousední národy pak od nich přijímaly hotové písmo, které si přizpůsobily vlastním potřebám.

V **Číně** vzniklo písmo podle pověsti ve 27. stol. př.n.l., dochované texty jsou z 11 stol. před.n.l. Původně bylo obrázkové, má více než padesát tisíc znaků, ale pro běžnou potřebu stačí tři tisíce znaky. Každý znak zachycuje symbol pro jednoslabičné slovo a pro výslovnost, znaky se psaly svisle do sloupců na bambusové destičky. Velký pokrok přinesl vynález papíru, nejstarší nález pochází z roku 74 př.n.l. Papír se vyráběl z pařených morušových větví. Po vysušení, když se vrstvy dřeva začaly dělit se vnitřní části větví roztloukaly a ředily vodou. Vzniklá kaše se nabírala sítem a potom lisovala a sušila. Významným čínským vynálezem je i deskotisk ze dřevěných matic používaný od roku 868 n.l.. Na vývoj evropského písma tato vyspělá kultura neměla přímý vliv.

Obě další písma, babylónské a egyptské, se stala základem vzdělanosti evropských národů.

Sumerové v Mezopotámii vytvořili kolem r. 3 000 př.n.l. písmo **klínové**. Původně bylo jejich písmo obrázkové, ale klínové písmo se již vázalo ke slabikám. Základem byly čtyři druhy klínů: kolmý, vodorovný, šikmý a sdružení dvou šikmých klínů:

Klínové písmo vzniklo různým kombinováním, sestavováním a sdružováním těchto čtyř základních. Původně se psalo zprava doleva shora dolů, ale přešlo se k psaní vodorovně zleva doprava. Sumerové psali seříznutým rákosem do hliněných destiček. Po napsání textu se tabulky sušily na slunci nebo vypalovaly. Toto písmo převzali Chetitové, a po nich je užívala převážná většina národů Přední Asie. Vrcholu svého vývoje dosáhlo ve fonetické podobě klínové abecedy se 30 znaky ve 2. tisíciletí př.n.l. v oblasti dnešní Sýrie a Palestiny. Chetitské písmo se podařilo rozluštit českému vědci Bedřichu Hroznému (1879–1952).

V Egyptě se objevují kolem r. 4 000 př.n.l. **hieroglyfy**, které původně sloužily jako písmo obrázkové k nápisům tesaným do kamene a postupně bylo výtvarně zdokonalováno a zjednodušováno na soustavu fonogramů a ideogramů. Fonogramy vyjadřovaly skupinu hlásek, u ideogramu měl každý obrázek jen jeden význam. Slova se psala bez mezer vedle sebe.

Zpočátku byly znaky řazeny svisle, později (kolem r. 2 000 př.n.l.) vodorovně, směr psaní znaků určoval pohled u zobrazených postav. Užívání písma usnadnil vynález papyrusových svitků (2200-1500 př.n.l.), na které se psalo rozžvýkaným rákosem a inkoustem ze sazí.

Papyrus se vyráběl z dřevě šáchoru. Sušené a vyklepávané rostliny se máčely a lisovaly a vzniklé proužky se klížily a křížem propletly. Plocha papyru se svinovala do svitku. Pro běžné psaní se užívalo písmo hieratické (kněžské), které bylo tvořeno zjednodušenými znaky hieroglyfů, mělo asi 600 znaků.

U démotického (lidového) písma, nejjednodušší podoby egyptského písma, které vzniklo v 6. stol. př.n.l. se jednotlivé znaky změnilly ve znaky písmenové. Hláskových znaků bylo 24, a to jen pro souhlásky. Egyptské písmo tak přešlo od písma obrázkového k písmu hláskovému. K rozluštění hieroglyfů v r. 1822 pomohl francouzskému vědci Champollionovi nález Rosettské desky. Na ni byl zaznamenán text v hieroglyfech, v démotickém písmu a v archaické řečtině. Hieroglyfy patří také k nejstarším číselným soustavám.

V oblasti Střední a Jižní Ameriky neexistovalo písmo v našem slova smyslu. K zaznamenání početních údajů sloužilo uzlové písmo Inků. Na území Peru se zachovala na textiliích a keramice vyobrazení zdobených fazolí, které snad sloužily k předávání zpráv. V oblasti Střední Ameriky existovalo aztécké a mayské obrázkové písmo.

Základem pro převážnou většinu známých písem a abecedních soustav se stalo písmo **Foiničanů**, kteří žili na území dnešní Sýrie a kolem roku 1 500 př.n.l. vytvořili písmo obsahující 22 jednoduchých znaků, které umožňovalo zachytit kombinace mluvené řeči – hlásky.

Foinická abeceda zaznamenávala pouze souhlásky, neměla znaky pro samohlásky a psalo se zprava doleva, mezi slovy nebyly mezery. Pro psaní se začal v 6.-5. stol. př.n.l. používat pergamen, tj. jemně vydělaná oslí, kozí a jiné kůže. Foinické písmo se dlouho používalo na Blízkém východě a v sousedních zemích.

Asi v 8. stol.př.n.l. jej převzali Řekové, přidali samohlásky a vytvořili **řecké písmo archaické** Klasická řecká abeceda se vyvinula z iónského typu písma kolem roku .400 př.n.l. Na papyrus a pergamen psali Řekové štětcem nebo psací tyčinkou. Původně se řádky psaly střídavě zprava doleva a naopak, od 5. stol. př.n.l. se směr psaní ustálil na psaní zleva doprava. Pro číslovky používali Řekové vybraná písmena nebo znaky. V době rozkvětu řecké kultury, asi 300 let před naším letopočtem, se písmo dostalo prostřednictvím řeckých kolonistů na Sicílii a Apeninský poloostrov.

Latinské písmo, bylo tvořeno 24 písmeny, která se psala a četla zleva doprava. Římané původně užívali jen velká písmena. Pro číslice používal, podobně jako Řekové některá písmena abecedy. Písmu, které bylo tesané do kamene, se nazývalo monumentální (kapitální). Snaha o lepší čitelnost a psaní vedla ke vzniku okrouhlého, zjednodušeného písma nazvaného latinská unciála (asi 3. stol. n.l.).

Vedle písem s vertikální osou se vyvíjela písma kurzivní se šikmo skloněnou osou, která byla při psaní přirozenější. Po pádu říše římské začala vznikat . písma národní, která většinou vycházejí z římských vzorů ale liší se grafickými formami. V raném středověku tak vzniklo několik modifikací římských písem - písma irsko-anglická, španělská, písmo papežských a císařských listin a písma francká. Za vlády Karla Velikého koncem 8. stol.n.l vznikla dobře čitelná rukopisná forma malých písem nazvaná podle svého původu **karolínská minuskule**. Potřeba širšího používání písma si vynutila i vznik písma psaného - kursivy.

V 11.století s nástupem gotiky se projevil její vliv i ve vytvoření lomeného písma gotického. Ve středověku se dlouho psalo na pergamen. Teprve když se prostřednictvím Arabů dostal do Evropy vynález papíru z Číny, byla ve Španělsku počátkem 12. stol. zahájena jeho výroba na našem kontinentě.

Vývoj písma podstatně ovlivnil v polovině 15. stol. Gutenbergův vynález knihtisku. Zásadou knihtisku se zlevnila výroba knih a znalost čtení a psaní se rychle šířila. Vývoj latinky navázal v období renesance v 15.století na předgotické klasické vzory a vznikla písma humanistická. V 16.století se vedle dosud používaných písem vyvinul jako tiskové písmo ještě kurent (švabach) . V německy mluvících zemích se vedle latinky používal kurent ještě v prvních desetiletích 20. století.

Zásluhu na zavedení písma v našich zemích má byzantská mise věrozvěstů Konstantina (Cyrila) a Metoděje, kteří v roce 863, vytvořili písmo na překlad evangelií – **hlaholici**, tvořenou 38 písmeny. Koncem 9. stol. vznikla jednodušší **cyrilice**, která vycházela z hlaholice a řecké unciály a měla 43 písmen. Cyrilice se ze starého Velkého Bulharska rozšířila do Srbska, na Ukrajinu a do Ruska. V roce 1708 dal Petr Veliký písmo zjednodušit podle latinkových vzorů a zavedl novou občanskou abecedu nazvanou graždanka. Z této abecedy vznikla, vypuštěním archaických písmen v roce 1918, azbuka.

Od 10. století se v českém státě prosazovalo latinské písmo. Jediným druhem latinského písma do 13. století byla karolínská minuskula. Ve 14. stol. vznik univerzity v Praze přinesl pronikání písma mezi širší vrstvy společnosti, zejména městské. V této době se psalo gotickou minuskulou a kurzívou. Na počátku 15. století dochází k reformě psané češtiny a.sprężky byly nahrazeny tečkou a čárkou nad písmeny. Později bylo přejímáno písmo humanistické a českou novogotickou kurzívu zatlačil německý kurent (švabach). Od konce 18. století se v rámci národního obrození projevila snaha znovu zavést český typ písma vycházející z latinky.

Na světě dnes existuje asi 400 druhů písem, z nich asi 80% vzniklo z fénické abecedy. Nejrozšířenějším písmem je latinka, která se užívá ve většině evropských států, v Americe, Austrálii a i v některých asijských státech (Turecko, Vietnam, Indonésie). Rusko a některé další státy užívají azbuku, Řecko si zachovalo své vlastní písmo.

V Číně je nepoužívanějším jazykem mandarínská a kantonská čínština, která používá nejdůležitější a jediné přežívající moderní logografické písmo. Jeho znaky představují slovo nebo myšlenku. Běžně se dnes používá 2 - 3 tisíce znaků. Významná je tradice kaligrafie - psaní krásného písma. Čínské písmo použily s různým stupněm modifikace i další asijské národy pro vytvoření svého písma resp. abecedy (Japonsko, Korea, Mongolsko a jiné). Japonské písmo kana je slabičné, počet možných slabik v japonštině není větší než asi sto

V Indii existuje mnoho jazyků a také řada písem. Základem těchto moderních písem se stalo písmo bráhmí, které se ve 13. stol. vyvinulo v devanágari. Toto písmo je nejrozšířenější a obsahuje 50 slabičných znaků.

Arabské písmo je také založeno na fénickém typu písma. Nemá velká a malá písmena, ale většina písmen má různé podoby: pro výskyt na počátku slova, uprostřed, na konci nebo samostatně. Má 28 písmen, píše se zprava doleva a nezaznamenává krátké samohlásky. Přejatá cizí slova se často píší s dlouhými samohláskami. Číslice se píší levo doprava a jsou odlišné od námi používaných „arabských“ číslic, jen číslice 9 je téměř shodná.

Vypracoval: ing. Jiří Valenta